

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ*

Ο συγγραφέας αυτής της παρουσίασης έχει την ιδιαίτερη χαρά να προλογίζει την έκδοση της Διδακτορικής Διατριβής του Γιάννη Τσούμα της οποίας είχα την κύρια επίβλεψη στο διάστημα της συγγραφής της –και ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης της.

Πολλές συζητήσεις με τον συγγραφέα της μελέτης, οι διεξοδικές αναλύσεις του προγράμματος της εργασίας του και η οριοθέτηση του πλαισίου μέσα στο οποίο ήταν αναγκαίο να αναλυθούν τα θεωρητικά κίνητρα και οι πραγματοποιήσεις, σχημάτισαν ένα κορμό έρευνας τον οποίο ο συγγραφέας της σχεδόν εξαντλεί χάρη στη συστηματικότητα με την οποία εργάσθηκε αυτά τα χρόνια, την ευρύτατη γνώση που τον διακρίνει ως προς αυτήν ειδικά την περιοχή της καλλιτεχνικής δημιουργίας και λειτουργίας και την ικανότητα να αξιολογεί τις πηγές, Κάθε δάσκαλος είναι ευτυχής και τιμάται να παρουσιάζει ένα παρόμοιο συγγραφικό και επιστημονικό έργο.

Ο Γιάννης Τσούμας εργάσθηκε σε ένα σημαντικό ιστορικό και κοινωνικό θέμα, τον συνδυασμό των ιδεών της αισθητικής και της λειτουργίας των μορφών που καλλιεργήθηκαν στις διακοσμητικές τέχνες και την αρχιτεκτονική, κατά την περίοδο που προηγήθηκε του μοντερνισμού του πρώτου μισού του εικοστού αιώνα. Η εργασία καθαυτή είναι και εισαγωγή στην περίοδο των μεγάλων διαρθρωτικών αλλαγών στις σχέσεις της λειτουργίας και της πόλης –στις ιδεολογικές σχέσεις που διαμορφώθηκαν ως προς το περιβάλλον μέχρι το 1914 και τις οποίες ερευνά στην προσεχή του μελέτη. Ήδη, σ' αυτή την εργασία που δημοσιεύεται έχει συγκεντρώσει μια σημαντική βιβλιογραφία –συχνά δυσεύρετη–, καθώς και έναν πολύ μεγάλο αριθμό πηγών πληροφοριών τις οποίες ιεράρχησε και αξιολόγησε σε ένα αυστηρό και προσιτό πρόγραμμα δομής και οργάνωσης του έργου. Με τη συστηματική και την αναλυτική προσέγγιση, καθώς και με την κριτική των πληροφοριών της, η εργασία συμβάλλει στην περιορισμένη βιβλιογραφία στην Ελλάδα ως προς αυτό το θέμα, αλλά και αποτελεί μια ευρύτερη συμβολή στην αναγνώριση της ιδιαιτερότητας καθώς και των συγγενειών των διακοσμητικών τεχνών με τις μορφοπλαστικές τέχνες. Αυτό θα είναι και το κατεξοχήν συστατικό στοιχείο του έργου με έμφαση στις ιδέες της λειτουργικότητας, στις τεχνικές και στα υλικά ως άξονες που προετοίμασαν τη σύνθεση του μοντερνισμού τον εικοστό αιώνα.

Στο Προοίμιο της μελέτης («Χειροτεχνία και Ντιζάιν») ο συγγραφέας αναλύει τις έννοιες της χειροτεχνίας και του βιομηχανικού σχεδιασμού από ιστορική άποψη –και παρουσιάζει τις εργασιακές, τις οικονομικές και τις λειτουργικές συνθήκες που διαφοροποιούν από την πλευρά της σύλληψης και της παραγωγής τον σχεδιασμό των αντικειμένων. Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι επίσης η ανάλυση σχετικά με το πώς, ακόμα και κατά την προ-βιομηχανική περίοδο, η μηχανή αποτελεί το συστατικό στοιχείο της παραγωγής –ελεγχόμενο όμως πάντοτε από τον καλλιτέχνη, σε καθεμία από τις δημιουργίες του– ώστε το «Προοίμιο», να εισάγει στο κύριο θέμα της ανάλυσης όπου

με τον τίτλο «Προϊστορία και ιστορία της Βιομηχανικής Επανάστασης» αναπτύσσεται το πρώτο κεφάλαιο με άξονα, όπως παρατηρεί ο Γιάννης Τσούμας, την [...] καθαρά παραγωγική/ κατασκευαστική, αισθητική και οργανωτική πλευρά της με απλές αιχμές ή αναφορές στις κοινωνικοπολιτικές, οικονομικές παραμέτρους της [...] και όπου, αναφερόμενος στην υφαντική τέχνη, τα «pattern books», ταπισερί, την επιπλοποιία της Αναγέννησης, τις ιδιότητες των ξύλων, τις μαρκετερί, τις κασόνι, τα κάμπινε, τα εργαστήρια υφαντουργίας και ταπετσαρίας τον 17ο αιώνα στη Γαλλία στο Μενσί, τα εργαστήρια πορσελάνης στο Μείσεν, του 18ου αιώνα, πραγματοποιεί μια αναλυτική και κατατοπιστική διαδρομή στην οποία παρεμβάλλονται κοινωνικοοικονομικές παρατηρήσεις σχετικές με τη χρηματοδότηση, τη διακίνηση και την εμπορία ειδών.

Στο επόμενο κεφάλαιο της μελέτης του («Η Βιομηχανική Επανάσταση και οι εκφραστές της») ο συγγραφέας ερμηνεύει τη συμβολή των Μάθιου Μπούλτον, Τζόσια Γουέτζγουντ, Τζέιμς Βιάτ, Ρόμπερτ και Τζέιμς Άνταμ, καθώς και τις επιρροές από τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις του Ηρακλείου και της Πομπηΐας στην Ιταλία, το 1738 και το 1748. Με την παρατήρηση ότι [...] η ιστορία του βιομηχανικού σχεδιασμού, όπως έχει παρατηρηθεί από πολλούς ιστορικούς συγγραφείς, αρχίζει ουσιαστικά με τη βιομηχανοποίηση μιας από τις παλαιότερες χειροτεχνίες, εκείνη της κεραμικής [...], ο Γιάννης Τσούμας προβαίνει στη συστηματική αναλυτική παρουσίαση της ανάπτυξης των κεραμικών προϊόντων στην Αγγλία –αναλύσεις που μας προετοιμάζουν για το σημαντικό επόμενο κεφάλαιο, «Το Βικτωριανό ιδεώδες και η εισαγωγή του νέου στυλ», το οποίο αποτελεί την απαρχή της σύγχρονης προσέγγισης του αντικειμένου της εργασίας.

Κατά τη διαμόρφωση των «κοινωνικών» μοντέλων της βικτωριανής περιόδου, η εργασία παρατηρεί την κοινωνική συνθήκη των σχέσεων οικογένειας-σπιτιού-χειροτεχνίας-εμπορίας, και οι αναλύσεις στο επίπεδο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις δημογραφικές, πληθυσμιακές διαμορφώσεις των αστικών κέντρων, συνδέουν το νέο πρόσωπο της βικτωριανής περιόδου με τη διακόσμηση και την αρχιτεκτονική των πόλεων, με κυρίαρχες φυσιογνωμίες τους Τζον Νας και Πιούτζιν και με έμφαση στο νεοκλασικό στυλ καθώς και στη νεοκλασική επιπλοποιία. Ο συγγραφέας αναλύει τα στυλ ροκοκό και εμπίρ, τον σύνδεσμό τους με τη βιομηχανική επανάσταση στην κλίμακα των καθημερινών αντικειμένων, και οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν προοδευτικά στην τελική σύνδεση, που εισάγει, μέσω τεχνικών, μέσω τρόπων παραγωγής και της εμπορίας τους, στο επόμενο κεφάλαιο («Οι Σχολές του Ντιζάιν»), το οποίο και συνιστά έκτοτε τον ουσιαστικό πυρήνα του θέματος.

Αρχικά ο συγγραφέας παρουσιάζει τις αγγλικές, τις γαλλικές και τις γερμανικές εκπαιδευτικές σχολές σχεδιασμού και αναλύει το έργο της Βασιλικής Εταιρίας Τεχνών (1754), της Βασιλικής Ακαδημίας, της πρώτης Σχολής του Ντιζάιν (1837), και στη συνέχεια τον πολύ εκτεταμένο αριθμό σχολών που διαμορφώνονται στη Μεγάλη Βρετανία καθώς και το είδος των εκπαιδευτικών τους τάσεων, ώστε στο επόμενο κεφάλαιο («Η μεγάλη Έκθεση του 1851»), με επίκεντρο το «Κρυστάλλινο Παλάτι» και την παρουσίαση της τεχνικής και αισθητικής του διαμόρφωσης, να ορ-

γανώνεται ο άξονας των συστηματικών τάσεων προς τη βιομηχανική αισθητική και τις εφαρμοσμένες τέχνες. Η μελέτη παρουσιάζει έναν πολύ μεγάλο αριθμό πληροφοριών σχετικά με την περίοδο αυτή, και το Παράρτημα του ίδιου κεφαλαίου («Η αρχιτεκτονική του σιδήρου, 1851-1900») πραγματοποιεί μια εξαιρετή παρουσίαση και ανάλυση των επιτευγμάτων της αρχιτεκτονικής αυτή την περίοδο στην Αγγλία, στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες και στις ΗΠΑ.

Ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο («Το κίνημα των Τεχνών και των Χειροτεχνιών») με την παρουσίαση του κινήματος των Προ-Ραφαηλιτών, του Τζον Ράσκιν και του Γουίλιαμ Μόρις, των συντεχνιών με τη βιομηχανία, κατά τρόπο ώστε ο αναγνώστης να σχηματίζει μια συνθετική αντίληψη των συνθηκών ανάπτυξης του κινήματος με πλαίσιο την εκπαιδευτική πολιτική, την κοινωνική της ένταξη στον ιστό της πόλης, την ιδεολογία των καλλιτεχνών και την αφομοίωση αυτών των ερευνών στα όρια των εφαρμογών, της διακόσμησης, της τέχνης και της αρχιτεκτονικής. Στο κεφάλαιο αυτό ο συγγραφέας παρουσιάζει με ενδιαφέρουσες αναλύσεις το κίνημα των Προ-Ραφαηλιτών, την κοινωνική, την τεχνολογική και την καλλιτεχνική ιδεολογία των καλλιτεχνών, το θεωρητικό τους υπόβαθρο και την αντιμετώπιση, αναδρομικά, της καλλιτεχνικής τους ιστορίας. Ειδικά το επιμέρους κεφάλαιο, «Συντεχνίες και Βιομηχανία στη Μεγάλη Βρετανία», παρέχει πλήθος πληροφοριών σχετικά με τις διασυνδέσεις του κοινωνικού πλαισίου, της τεχνικής και της καλλιτεχνικής ιδεολογίας για την κατανόηση του πνεύματος της εποχής. Επίσης, μας εισάγει μέσω πληθώρας πληροφοριών, παραπομπών και συνθέσεων τους στο κίνημα της «Αρ Νουβώ», το οποίο και θα αποτελέσει γι' αυτή τη μελέτη το αποκορύφωμα της σύνθεσης των κοινωνικό-πολιτικών, των καλλιτεχνών και των τεχνικών συνθηκών.

Ολοκληρώνοντας, στο κεφάλαιο «Το θαύμα της Νέας Τέχνης», μέσα σε εκατό περίπου σελίδες, ο Γιάννης Τσούμας παρουσιάζει το πώς η τεχνική, η αντίληψη της λειτουργίας και η αισθητική σχηματίζουν στα τέλη του αιώνα μια δομημένη ενότητα, μέσω των διακλαδώσεων όλων αυτών των ιδεών στη Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο, την Ολλανδία, τη Γαλλία, την Ισπανία, την Γερμανία και την Αυστρία. Ο συγγραφέας αυτής της συστηματικής μελέτης αναλύει το έργο των δημιουργών στα ουσιαστικά τους αποτελέσματα και προσφέρει μια ιδιαίτερα οξυδερκή σύνθεση των κοινωνικών συνθηκών και της αισθητικής. Το τελευταίο κεφάλαιο («Ντιζάιν και αρχιτεκτονική πριν από τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο») παρουσιάζει την Ντόιτς Βέρκμπουντ, τους αρχιτέκτονες Άντολφ Λόος και Φράνκ Λόιντ Ράιτ, και ουσιαστικά προετοιμάζει για την επόμενη φάση αυτών των ιδεών του συνδυασμού της τεχνικής, της λειτουργίας και της αισθητικής –στη Σχολή Μπάουχαουζ.

Πρόκειται για μια εξαιρετή εργασία, για μια ώριμη επιστημονική έρευνα, με εμπάθυση και συστηματοποίηση, της οποίας περιμένουμε τη συνέχεια.

* Καθηγητής Ιστορίας Τέχνης, από το 1985 έως το 2002 στο Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.